

ARCHIPELAG SKARBÓW®

PROGRAM PROFILAKTYKI ZINTEGROWANEJ
DLA UCZNIÓW GIMNAZJUM
I SZKÓŁ PONADGIMNAZJALNYCH

Oferta dla szkół i gmin

Spis treści

Informacje wstępne	3
Efekty programu wykazane w badaniach ewaluacyjnych.....	4
Podstawy teoretyczne programu	5
Zakres celów programu	6
Unikalne cechy programu	7
Adresaci programu	8
Trenerzy programu	8
Opis elementów programu w wersji standardowej	8
Opis elementów dodatkowych wersji rozszerzonej programu	10
Zasady liczenia kosztów programu	11
Załącznik A	13
Załącznik B	15

Więcej informacji o programie na stronie: www.program.archipelagskarbow.eu

Program Archipelag Skarbów® został opracowany przez dr Szymona Grzelaka, we współpracy z mgr Barbarą Paż, mgr Grzegorzem Paż i dr Markiem Babikiem, w ramach projektu realizowanego przez Fundację Homo Homini im. Karola de Foucauld, dotowanego przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, w 2006 roku. Powstał w latach 2003-2006 dla młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej, na bazie programu profilaktyki zintegrowanej „Wyspa Skarbów”, rekomendowanego przez CMPPP. W porównaniu z „Wyspą Skarbów”, Archipelag Skarbów® jest oddziaływaniem znacznie nowocześniejszym i bardziej rozbudowanym.

Program Archipelag Skarbów® został pomyślany jako uzupełnienie i wzmocnienie szkolnego programu profilaktycznego i wychowawczego oraz został przygotowany zgodnie z założeniami *modelu profilaktyki zintegrowanej* (Grzelak, 2009)¹. Dzięki szerokiemu zakresowi treści i szerokiemu spektrum udowodnionych efektów, program dobrze nadaje się do roli czynnika wiążącego i podsumowującego inne elementy programu profilaktycznego szkoły.

Program Archipelag Skarbów® powstał w wyniku złożonej procedury, na którą składały się kolejne edycje modyfikowanych wersji programu poddawanych wieloaspektowej ewaluacji formatywnej (wizytacje ekspertów, badania ankietowe wśród młodzieży, opinie nauczycieli, pedagogów i psychologów szkolnych).

Pierwotną wersję programu opracowano i poddano ewaluacji formatywnej w roku 2006 roku, w ramach projektu **„Profilaktyka zintegrowana jako skuteczna forma przeciwdziałania zachowaniom problemowym i ryzykownym młodzieży”**, realizowanego przez Fundację Homo Homini im. K. de Foucauld, w oparciu o dotację PARPA i współpracę z samorządem lokalnym Ostródy, Radzimina, Wołomina i Zielonki.

Od roku 2007 program posiada rekomendację Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno Pedagogicznej, obecnie Ośrodek Rozwoju Edukacji.

W latach 2007-2008 przeprowadzono wysokiej jakości badania ewaluacyjne programu we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej, Centrum Metodycznym Pomocy Psychologiczno Pedagogicznej, Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Krajowym Centrum ds. AIDS, które wykazały jego skuteczność w obszarze profilaktyki przeciwalkoholowej, przeciwnarkotykowej, profilaktyki ryzykownych zachowań seksualnych, a także w zakresie zapobiegania depresji wśród młodzieży.

W roku 2009 program został zgłoszony do pilotażu nowego Systemu standardów i rekomendacji programów profilaktycznych opracowanego przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodek Rozwoju Edukacji i Instytut Psychiatrii i Neurologii. W roku 2010, jako jeden z programów przykładowych, został uwzględniony w „Przewodniku metodycznym

---

¹ Grzelak, S. (2009). *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Wydanie II rozszerzone (478 stron). Kraków: Wydawnictwo Rubikon..

po programach profilaktyki i promocji zdrowia psychicznego” (Fundacja ETOH), a od roku 2011 jest wpisany do bazy programów rekomendowanych² przez KBPN, PARPA, ORE i IPiN.

Badania naukowe oraz proces twórczy, który spowodował powstanie programu Archipelag Skarbów® stał się inspiracją dla powstania w 2012 roku Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej. Do zadań Instytutu należy monitorowanie jakości, aktualizowanie i udoskonalanie programu, prowadzenie szkolenia i superwizji dla trenerów, a także prowadzenie szeroko zakrojonych badań diagnostycznych problemów i pozytywnego potencjału młodzieży, zgodnie z założeniami *modelu profilaktyki zintegrowanej* (Grzelak, 2009)³.

Na zlecenie Ośrodka Rozwoju Edukacji, w oparciu o szerokie badania własne oraz przegląd literatury naukowej, zespół Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej (pod kierunkiem dr Szymona Grzelaka) opracował „Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży. Przewodnik dla samorządowców i praktyków oparty na wynikach badań naukowych” (ORE 2015).

Program Archipelag Skarbów® jest realizowany w oparciu o sieć licencjonowanych partnerów Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej. Instytut jest licencjodawcą.

Efekty programu wykazane w badaniach ewaluacyjnych

Trzyetapowe badania ewaluacyjne nad skutecznością programu Archipelag Skarbów®, przeprowadzone w latach 2007-2008 (patrz: Grzelak, 2009), na grupie 1300 gimnazjalistów, wykazały jednoznacznie pozytywny, silny i w wielu obszarach trwałe (badanie po pół roku) wpływ programu na młodzież. W badaniu rygorystycznie przestrzegano ścisłych procedur metodologii ilościowych badań ewaluacyjnych (grupa kontrolna, losowy dobór, procedura *double blind*, trzy etapy badań: [a] pretest, [b] badanie efektów bezpośrednich 1 miesiąc po zakończeniu programu, [c] badanie trwałości efektów 6 miesięcy po zakończeniu programu). Oto niektóre efekty programu, które okazały się istotne statystycznie dla **młodzieży gimnazjalnej**:

- Ograniczenie korzystania z alkoholu (efekt istotny miesiąc po programie i nadal obecny po pół roku);
- Mniej przypadków upijania się (tendencja);
- Spadek korzystania z narkotyków (efekt istotny i trwałe);
- Wzrost liczby zachowań asertywnych w sytuacjach namawiania do alkoholu;
- Wzrost liczby zachowań asertywnych w sytuacjach namawiania do narkotyków;
- Zmniejszenie odsetka młodzieży współżyjącej seksualnie w ostatnim miesiącu (istotny efekt po miesiącu, który zanika po pół roku);
- Spadek korzystania z pornografii;
- Pozytywne zmiany w zakresie 9 innych zmiennych dotyczących intencji, postaw, przekonań i wiedzy odnoszącej się do spraw miłości i seksualności.

---

² Rekomendacja ta dotyczy realizacji programu dla młodzieży gimnazjalnej. Informacje dotyczące zastosowania programu w pracy z młodzieżą ze szkół ponadgimnazjalnych są podane w dalszej części oferty.

³ Grzelak, S. (2009). *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Wydanie II rozszerzone (478 stron). Kraków: Wydawnictwo Rubikon..

- Spadek odsetka myśli samobójczych wśród dziewcząt (efekt trwały).
- Poprawa atmosfery w klasie (efekt trwały).

Taki obraz efektów czyni obecnie Archipelag Skarbów® najbardziej wszechstronnym spośród skutecznych programów profilaktycznych skierowanych do młodzieży gimnazjalnej. Tak wysoką skuteczność program zawdzięcza wykorzystaniu współczesnej wiedzy o skutecznych strategiach profilaktycznych, metodyce dostosowanej do wrażliwości współczesnej młodzieży, dbałości o wysoką jakość realizacji i nieustannym modyfikacjom i udoskonaleniom.

Jeśli chodzi o **młodzież licealną**, wcześniejsze badania ewaluacyjne (Grzelak, 2006)⁴ wykazywały pozytywne efekty pierwotnej wersji programu („Wyspa Skarbów”). W badaniach z lat 2007-2008, z przyczyn organizacyjno-technicznych, nie uwzględniono młodzieży z przeciętnych liceów, a jedynie ze **średnich szkół zawodowych**, dodatkowo w większości tych gromadzących najtrudniejszą młodzież. Bezpośredni odbiór programu przez trudną młodzież był bardzo pozytywny. Również krótkotrwałe efekty programu (po miesiącu) okazały się bardzo zachęcające. Niestety w trzecim badaniu, po sześciu miesiącach, niektóre efekty pozytywne wygasły i wystąpił negatywny efekt dotyczący picia alkoholu. Prawdopodobnym wyjaśnieniem tego skutku ubocznego jest kontrast między bardzo silną motywacją do zmiany stylu życia i nadzieją, jaką wprowadził program, a brakiem dalszego wsparcia i kontynuacji pracy profilaktycznej. Młodzież z grup ryzyka, narażona na silne działanie czynników ryzyka i pozostawiona po programie sama sobie, mogła ulec zniechęceniu.

W świetle posiadanych przez nas danych program jest skutecznym narzędziem pracy dla przeciętnej młodzieży licealnej, zwłaszcza z klas młodszych. Jeśli chodzi o klasy starsze oraz o szkoły, gdzie skomasowana jest młodzież z grup ryzyka, należy indywidualnie zaplanować przebieg realizacji programu. Musi być ona wzbogacona albo o dodatkowe działania profilaktyczne prowadzone przez samą szkołę, albo o dodatkowy mityng z młodzieżą przeprowadzony przez ekipę Archipelagu Skarbów® kilka miesięcy po zakończeniu głównej części programu.

Podstawy teoretyczne programu

Główną podstawę teoretyczną programu stanowi całościowy **model profilaktyki zintegrowanej** opisany po raz pierwszy w cytowanym już wcześniej źródle (Grzelak, 2009). W modelu tym wykorzystuje się m.in. następujące teorie i grupy teorii:

Poziom celów:

- ◆ filozofia i antropologia personalistyczna
- ◆ teoria rozwoju psychoseksualnego Eriksona

---

⁴ Grzelak, S. (2006). *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Poziom metod:

- ◆ model systemów dynamicznych Hawkinsa
- ◆ teorie wpływu społecznego
- ◆ wyniki badań nad skutecznymi strategiami w profilaktyce młodzieżowej

Zakres celów programu

Zgodnie z założeniami *modelu profilaktyki zintegrowanej* program Archipelag Skarbów® został tak opracowany, aby skutecznie zmieniał zachowania i postawy z szeregu obszarów problemowych jednocześnie. Oto zakres oddziaływania programu:

◆ **profilaktyka uzależnień:**

- ograniczenie korzystania z alkoholu i narkotyków przez młodzież (ukazanie destrukcyjnego wpływu korzystania ze środków psychoaktywnych na proces zawiązywania znajomości, budowania przyjaźni i rozwój miłości; program nie stawia sobie za cel abstynencji od alkoholu przez całe życie, jednak pokazuje kluczowe znaczenie unikania alkoholu i narkotyków w okresie dojrzewania, gdy sięganie po te substancje uniemożliwia uczenie się umiejętności radzenia sobie z samym sobą, własnymi trudnymi emocjami i światem relacji społecznych);

◆ **profilaktyka przemocy:**

- ograniczenie natężenia przemocy rówieśniczej w formie fizycznej i słownej, a także przemocy o podtekście seksualnym;
- wzrost szacunku chłopców wobec dziewcząt i dziewcząt wobec samych siebie;
- ukazanie zachowań agresywnych, jako niedojrzałego sposobu radzenia sobie z emocjami.

◆ **wychowanie ku miłości i odpowiedzialności za swoją seksualność:**

- wzbudzenie motywacji do pracy nad własnym rozwojem w sferze budowania dojrzałych więzi;
- ukazanie postaw i działań, które zwiększą szanse przeżycia prawdziwej, wiernej i trwałej miłości;
- podważenie obecnych w pop-kulturze silnie szkodliwych mitów na temat miłości i seksualności.
- przeciwdziałanie skutkom seksualizacji dziewcząt, w tym zjawisku „samo-uprzedmiotowienia” (patrz: APA, 2007⁵)

---

⁵ Zurbriggen, E.L. i inni (2007). Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls. Washington, D.C.: Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne, marzec 2007.

◆ **profilaktyka ciąż nastolatek i profilaktyka HIV/AIDS:**

- zmotywowanie młodzieży do utrzymania postawy wstrzemięźliwości seksualnej lub powrotu do tej postawy (jeśli chodzi o młodzież po inicjacji);
- poszerzenie wiedzy młodzieży na temat zakażeń przenoszonych drogą płciową i skutecznych metod zapobiegania im.

◆ **cele i efekty ogólnoprofilaktyczne:**

- ukazanie znaczenia asertywności i trening zachowań asertywnych;
- wzmacnianie czynników chroniących w profilaktyce (więź z rodzicami, nauczycielami, identyfikacja z własnym systemem wartości – religijnym lub świeckim).

Unikalne cechy programu

Jedną z najbardziej unikalnych cech programu Archipelag Skarbów® jest wykorzystanie w pracy z młodzieżą aktualnych wyników badań naukowych, prowadzonych regularnie (2002, 2003, 2005, 2007, 2008, 2010, 2011) przez dr Szymona Grzelak na dużych próbach młodzieży gimnazjalnej i ze szkół ponadgimnazjalnych. Dzięki temu realizatorzy programu mogą wpływać na przekonania normatywne młodych ludzi, co jest uważane za jedną z najskuteczniejszych strategii w profilaktyce młodzieżowej (Hansen 1992).

W odróżnieniu od starszej „Wyspy Skarbów”, w Archipelagu Skarbów® wszystkie elementy związane z przekazywaniem wiedzy są przygotowane w postaci atrakcyjnych, udźwiękowionych prezentacji multimedialnych. W sposób bardzo znaczący zwiększa to atrakcyjność programu i odbiór jego treści przez młodzież.

W latach 2009-2010 uzupełniono program o szereg wywiadów udzielonych specjalnie dla programu Archipelag Skarbów® przez znane osoby, które mogą być dla młodzieży wzorem mądrych postaw życiowych (Leszek Blanik – mistrz olimpijski, Jacek Czachor – mistrz motocyklowy, Marek Kamiński – polarnik, Anna Jamróz – Miss Polski 2009).

W programie Archipelag Skarbów® ważną rolę odgrywają dwa zadania podejmowane przez samą młodzież i wykonywane w jedno lub kilkudniowej przerwie między mityngami. Jedno z zadań dotyczy konkretnej próby ćwiczenia umiejętności zdrowego radzenia sobie charakterystycznymi dla okresu dojrzewania silnymi impulsami uczuciowymi z trzech obszarów: seksualności, zauroczenia i agresji. Drugie zadanie jest związane z przygotowaniem artystycznego wkładu w „Festiwal Archipelagu Skarbów®”, który odbywa się w trakcie drugiego mityngu. Zakres festiwalowych tematów o wymowie profilaktycznej jest z góry określony. Podjęcie przez młodzież tych zadań nawiązuje do jednej z najskuteczniejszych strategii profilaktycznych, polegających na motywowaniu do podejmowania zaangażowań i minidecyzji o charakterze prozdrowotnym.

W odpowiedzi na zapotrzebowanie szkół w roku 2010 opracowano (projekt finansowany przez Fundusz Inicjatyw Obywatelskich) szereg dotychczasowych elementów programu umożliwiających kontynuację pracy profilaktycznej przez personel pedagogiczny szkoły (konspekty zajęć dla wychowawców, konspekty dla nauczyciela WDŻ, ulotka dla rodziców, propozycja programowa utworzenia „Wolontariatu Archipelagu Skarbów®”, wraz z zestawem

konspektów i innych materiałów (np. specjalne T-shirty profilaktyczne, plakat, prezentacja multimedialna)

Adresaci programu

- ◆ Uczniowie klas II-III gimnazjum i I-II szkół średnich (duże grupy: 60 – 200 os.)
(Rozmiar grupy uczestników jest indywidualnie uzgadniany w zależności od parametrów sali i nagłośnienia);
- ◆ Rodzice uczniów;
- ◆ Wychowawcy i nauczyciele.

Trenerzy programu

Program prowadzony jest przez kilkusobowy zespół certyfikowanych trenerów, posiadających uprawnienia wydane przez Instytut Profilaktyki Zintegrowanej.

Realizację programu mogą dodatkowo wspomagać trenerzy w trakcie procesu szkoleniowego oraz wolontariusze, młodzież i dorośli zaproszeni przez zespół trenerów, w celu podzielenia się z młodzieżą osobistym doświadczeniem, prezentującym świadomy wybór zdrowego stylu życia.

Trenerzy programu „Archipelag Skarbów®” ukończyli 220 – 250 godzinne szkolenie specjalistyczne, obejmujące wiedzę teoretyczną oraz intensywną praktykę pod nadzorem superwizora i zakończone egzaminem teoretycznym i praktycznym. Proces szkoleniowy trenerów jest realizowany w systemie ciągłym, polegającym na doskonaleniu warsztatu i wdrażaniu modyfikacji i zmian opracowanych przez Instytut. Trenerzy pracują pod stałą superwizją.

Opis elementów programu w wersji standardowej

Program dla młodzieży obejmuje około 8 godzin lekcyjnych w układzie dwóch mityngów, z których każdy trwa około 3,5 godziny zegarowej (4 godziny lekcyjne lub nieco dłużej). W trakcie każdego mityngu przewidziane są dwie przerwy. Mityngi mogą być realizowane dzień pod dniem lub w kilkudniowym odstępie (nie dłuższym niż 2 tygodnie). Metody aktywizujące wykorzystane w programie dostosowane są do dynamiki pracy z dużą grupą. W trakcie każdej części programu prowadzone są ćwiczenia aktywizujące, których uczestnicy otrzymują od realizatorów nagrody w podziękowaniu za zaangażowanie.

W trakcie pierwszego mityngu przedstawiane są elementy wiedzy o miłości w kontekście zadań rozwojowych wieku dojrzewania. Bardzo istotnym elementem pierwszego mityngu jest obrazowe przedstawienie pięknych, ale czasem groźnych sił, które budzą się we wnętrzu dojrzewającego człowieka. Pokazane są pozytywne aspekty budzących się z nową siłą impulsów seksualnych oraz emocjonalno-uczuciowych związanych z zakochaniem, a także złością i gniewem. Realizatorzy przedstawiają także groźne aspekty żywiołów seksualności,

uczuciowości i agresji, wskazując konkretne sposoby nauki osvajania tych sił i kierowania nimi. W sposób jasny pokazane jest, że osvajanie wewnętrznych sił jest możliwe tylko, gdy żyje się na trzeźwo. Zaproszenie do swego życia w wieku nastoletnim alkoholu lub narkotyków powoduje zahamowanie rozwoju umiejętności radzenia sobie z emocjami oraz nabywania umiejętności społecznych.

W trakcie drugiego mitingu bliżej omawiane są zagadnienia związane ze współżyciem seksualnym. Wyraźnie ukazane jest zarówno piękno seksualnej bliskości, jak też i szeroki wachlarz konsekwencji wczesnych kontaktów seksualnych – od bezpośrednich konsekwencji emocjonalnych, poprzez konsekwencje związane z budowaniem przyszłych związków, aż po konsekwencje zdrowotne. Kierowana jest do młodzieży wyraźna zachęta do wstrzeźliwości od przedmałżeńskiego współżycia seksualnego i kontaktów genitalnych. Osobną troską objęte są osoby, które w wyniku cudzego przymusu, lub też własnych decyzji, podjęły już kontakty seksualne.

W sposób bardzo wyraźny przedstawiona jest wiedza na temat niekorzystnego wpływu środków psychoaktywnych na zawieranie znajomości i budowanie relacji. Ukazana jest siła presji rówieśniczej i sposoby asertywnego radzenia sobie z nią. Podjęty jest problem zachowań agresywnych i uprzedmiotawiających – szczególnie w relacjach między chłopcami i dziewczętami. Na końcu programu odbywa się Festiwal Archipelagu Skarbów®, który podsumowuje i umacnia treści całego programu, umieszczając najaktywniejszą młodzież niejako po stronie trenerów. Festiwal jest elementem, w którym sama młodzież formułuje przekaz profilaktyczny skierowany do rówieśników.

W różnych momentach programu prezentowane są wybrane wyniki badań nad postawami młodzieży. Wybór wyników opiera się na kryterium profilaktycznej przydatności przekazania ich młodzieży. W większości są to te wyniki, które pokazują dojrzałość i rozsądek młodych ludzi. W ten sposób spełniona zostaje zasada, że trwałe efekty oddziaływań uzyskać można tylko z pracy na pozytywach.

Najważniejsze treści programu ilustrowane są zrównoważonymi świadectwami zdrowego stylu życia realizatorów lub specjalnie przygotowanych wolontariuszy, rekrutowanych najczęściej spośród najbardziej dojrzałych animatorów i członków wspólnot i organizacji studenckich i młodzieżowych.

Spotkanie dla rodziców trwa 1-1,5 godziny. Może się ono odbywać zarówno przed, jak i po mityngach dla młodzieży. W trakcie spotkania prezentowany jest zakres celów programu Archipelag Skarbów®. Omówione są wyniki badań nad młodzieżą. Komentarz prowadzącego zawiera wiele wskazówek co do sposobów włączania skutecznego przekazu profilaktycznego do codziennej pracy wychowawczej w rodzinie. Szczególny akcent położony jest na umiejętności dobrej komunikacji, które są niezbędne w wychowaniu nastolatka. W trakcie spotkania podane są wskazówki jak rozmawiać z dorastającymi dziećmi o ich osobistych sprawach, w tym zagadnieniach miłości i seksualności. Spotkanie z rodzicami ma formę wykładu urozmaiconego prezentacją multimedialną oraz dialogiem z uczestnikami. Uczestnicy otrzymują ulotki profilaktyczne dla rodziców pt. „Przewodnik po dżungli kontaktów z nastolatkiem”, które zawierają skrót wskazówek dotyczących wychowania omawianych w trakcie spotkania.

Wykład dla Rady Pedagogicznej trwa około 1,5 godziny, chociaż jest możliwe zamówienie dłuższego szkolenia. Jeśli jest prowadzone w krótkiej formie, ma ono charakter wykładu urozmaiconego prezentacją multimedialną oraz dialogiem z uczestnikami. W trakcie szkolenia prezentowane są cele programu Archipelag Skarbów®, wyniki badań nad młodzieżą, wraz ze wskazówkami dotyczącymi szkolnej pracy profilaktycznej oraz wybrane aspekty wiedzy dotyczącej skutecznych strategii w profilaktyce młodzieżowej. Szkolenie to może stanowić bardzo cenny przyczynek do dostosowania szkolnego programu wychowawczego i profilaktycznego do mentalności obecnego młodego pokolenia. Po spotkaniu wychowawcy klas biorących udział w Programie otrzymują zestaw dwóch scenariuszy zajęć dla klas do realizacji po programie Archipelag Skarbów®.

Jeśli program realizowany jest w danej szkole po raz pierwszy, główny cel szkolenia można określić jako dekonstrukcję niektórych mitów współczesnej profilaktyki oraz uwrażliwienie nauczycieli na wnioski płynące z badań ewaluacyjnych nad skutecznymi programami.

Jeśli program jest realizowany po raz kolejny, możliwe są dwa warianty. Możliwa jest albo rezygnacja z Rady szkoleniowej, albo przeprowadzenie Rady z nowymi, poszerzonymi elementami wiedzy. Prezentowana jest wtedy większa liczba praktycznych wskazówek dotyczących tego w jaki sposób wychowawcy i nauczyciele mogą przyczynić się do tworzenia optymalnej atmosfery dla skutecznego realizowania zadań wychowawczych i profilaktycznych z zakresu, którego dotyczy program Archipelag Skarbów®.

Opis elementów dodatkowych wersji rozszerzonej programu

[opracowano jesienią 2010 w ramach projektu wspieranego przez FIO]

Założeniem wersji rozszerzonej jest lepsze wykorzystanie potencjału nauczycieli, rodziców i samych uczniów. Program Archipelag Skarbów® jest silnym impulsem pozytywnie poruszającym młodzież i całe środowisko szkolne. Realizatorzy programu wielokrotnie pytani byli przez rodziców i nauczycieli o jakies materiały pozwalające kontynuować pracę profilaktyczną na bazie poruszenia wywołanego przez jego realizację.

Elementy wersji rozszerzonej:

- Zestaw trzech scenariuszy z prezentacjami multimedialnymi dla nauczyciela WDŻ do realizacji po programie Archipelag Skarbów®.
- Zestaw materiałów pozwalających rozwinąć w szkole Wolontariat Archipelagu Skarbów®, składający się z:
  - opisu proponowanej struktury organizacyjno-formalnej wolontariatu,
  - scenariusza pierwszych dwóch spotkań dla wolontariuszy,
  - prezentacji multimedialnej na pierwsze spotkanie,
  - plakatu reklamującego Wolontariat Archipelagu Skarbów®,
  - zestawu 15 „T-shirtów” (3 różne wzory) z hasłami i symbolami nawiązującymi do treści programu.

Realizacja wersji rozszerzonej wymaga niedługiego szkolenia dla Rady Pedagogicznej, którego celem jest udzielenie instrukcji jak korzystać z poszczególnych materiałów i konspektów.

Realizacja wersji rozszerzonej nie jest obowiązkowa. Szkoła ma wybór między wersją standardową, a rozszerzoną.

Zasady liczenia kosztów programu

Program Archipelag Skarbów® obejmuje najczęściej 8-9 godzin dydaktycznych efektywnej pracy z dużą grupą młodzieży, 3-4 godziny dydaktyczne pracy z dorosłymi (rodzice i rada) oraz dodatkowe godziny konsultacji internetowych na miarę liczby i charakteru listów napisanych przez młodzież.

W ostatniej dekadzie coraz silniej poruszane jest (zwłaszcza w profilaktyce amerykańskiej) zagadnienie cost-effectiveness. Zgodnie z tym podejściem ocena kosztów programu wynikać powinna nie tylko z przeliczenia ilości osobo-godzin uczestnictwa młodzieży w programie, ale z porównania EFEKTÓW programu z jego kosztami.

Proporcja kosztów do efektów programu, jaką legitymuje się program Archipelag Skarbów®, jest wysoka. Oceniając to należy wziąć pod uwagę, że program jest intensywnym, wieloelementowym oddziaływaniem, które jest skuteczne w zakresie zmiany szeregu postaw i zachowań z różnych obszarów profilaktyki i którym można objąć dużą grupę młodzieży naraz. Wysoka jakość wiąże się z dużymi nakładami zarówno w trakcie realizacji (wieloosobowy zespół, prezenty dla młodzieży, poradnictwo e-mailowe po programie), ale przede wszystkim na zapleczu (nieustanne wprowadzanie do programu ulepszeń, aktualizowanie wyników badań naukowych, opracowywanie nowych gadżetów, wywiadów ze znanymi ludźmi, prowadzenie superwizji i spotkań szkoleniowych dla trenerów, itp.).

Koszty realizacji programu w wersji standardowej obejmują:

- przygotowania merytoryczne i organizacyjne zespołu do każdego mityngu i ustawiczną aktualizację treści programu;
- zakup i przygotowanie niezbędnych materiałów i akcesoriów;
- zakup nagród dla uczestników scenek i zabaw profilaktycznych;
- koszt materiałów profilaktycznych rozdawanych młodzieży;
- koszt prowadzenia zajęć dla młodzieży (zespół 3-5 os. x 8-9 godz.);
- koszt przygotowania i przeprowadzenia zajęć dla rodziców i nauczycieli (3-4 godz.);
- koszt ulotek profilaktycznych dla rodziców uczestniczących w zebraniu rodziców pt. „Przewodnik po dżungli kontaktów z nastolatkiem”;
- koszt zestawu dwóch scenariuszy dla wychowawców klas biorących udział w programie Archipelag Skarbów®;
- konsultacje internetowe dla osób proszących o pomoc po programie;
- przeprowadzenie wśród młodzieży dwóch ankietek ewaluacyjnych – w trakcie i na zakończenie realizacji oraz obliczenie wyników;
- prowadzenie specjalnej strony internetowej dla młodzieży, na której umieszczana jest m.in. twórczość profilaktyczna z każdej realizacji programu (www.archipelagskarbow.eu)

Na cenę końcową programu ma wpływ wielkość grupy uczestników, wybór szkoły między wersją podstawową, a rozszerzoną programu oraz koszty noclegów, wyżywienia, dojazdu trenerów i transportu sprzętu.

Dodatkowe propozycje materiałów, które szkoła/gmina może zakupić:

- Książka naukowa dr S. Grzelaka pt. „Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce” (wyd. II rozszerzone, Wydawnictwo Rubikon, Kraków 2009)
- Seria chętnie czytanych przez młodzież powieści Agnieszki Grzelak z gatunku fantastyki romantycznej („Herbata szczęścia”, „Córka Szklarki”, „Ścieżki Avenidów”, „Tajemnice Skyle”, „Szkoła LaOry” – Prószyński Media: Warszawa, 2008-2012)

Przekrojowe badania diagnostyczne zachowań ryzykownych i problemowych młodzieży.

[Uwaga! Szersza informacja na temat diagnozy znajduje się w osobnym dokumencie.]

- W założeniu badania diagnostyczne prowadzone są na próbie obejmującej te klasy, w których planowana jest w najbliższym czasie realizacja programu Archipelag Skarbów®. Dzięki temu nie ma obawy, że zadawanie osobistych pytań o zachowania problemowe spowoduje niepożądane skutki uboczne. Szkoła powinna otrzymać wyniki diagnozy w okresie maksymalnie do 2 miesięcy od dnia przeprowadzenia badań. Istnieje możliwość przygotowania i przedstawienia wyników diagnozy w formie szkoleniowej prezentacji multimedialnej dla Rady Pedagogicznej.

Prezes Zarządu
Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej,
dr Szymon Grzelak

Warunki realizacji programu dla szkoły

- ◆ **Optymalna godzina rozpoczęcia mityngów dla młodzieży** to 2 godzina lekcyjna (czyli ok. 9:00). Rozpoczynanie tak intensywnego programu o późniejszych godzinach powoduje, że z powodu zmęczenia nie korzysta z jego treści ta młodzież, której jest on najbardziej potrzebny (młodzież z grup ryzyka, osoby z ADHD, itp.)
- ◆ Sala, na której będzie realizowany program musi być dostępna dla trenerów i **przygotowana przez szkołę** ok. godziny wcześniej pierwszego dnia i czterdziestu minut drugiego dnia. Jest to ważne ze względu na ilość sprzętu, pomocy dydaktycznych i rekwizytów, które zespół trenerów prowadzących program musi przygotować do realizacji.
- ◆ Prosimy, aby w czasie programu młodzieży towarzyszyli **nauczyciele**. Najlepiej aby siedzieli przy swoich klasach. Zachęcamy, aby młodzieży towarzyszyli wychowawcy, ponieważ daje im to możliwość wykorzystania treści programu w dalszej pracy wychowawczej .
- ◆ **Przerwy** w programie wypadają w innych godzinach niż szkolne dzwonki i trwają około 10 minut (jeden blok programu trwa około godziny zegarowej – każdego dnia są trzy bloki zajęć);
- ◆ Program prowadzony jest na odpowiednio **zaciemnionej sali** lub auli – jest to bardzo ważny element, mający kluczowe znaczenie dla jakości realizowanych zajęć ze względu na wykorzystywane multimedia. Prosimy o bardzo poważne potraktowanie tego punktu przygotowań do realizacji zajęć w Państwa szkole;
- ◆ Każdego dnia warsztaty trwają ok. 3,5 godziny zegarowej, więc bardzo ważne jest aby młodzież mogła wygodnie siedzieć. Krzesła z **oparciami** najlepiej ustawić kinowo rzędami z przejściem przez środek sali, aby można było dotrzeć w każde miejsce z mikrofonem.
- ◆ Na drugim mityngu młodzieży potrzebne będą **długopisy**, więc mogą przyjść z plecakami lub samymi długopisami.
- ◆ Na sali konieczne są (w zależności od wyposażenia ekipy trenerów):
  - 2 **mikrofony** bezprzewodowe (+ zapasowa bateria) lub mikrofony z bardzo długim przewodem;
  - **Nagłośnienie**;
  - **Rzutnik** multimedialny;
  - Duży **ekran**;
  - **Flipchart** z papierem do pisania lub tablica do pisania;
  - **Stolik** lub ławka szkolna przykryta nieprzezroczystym **materiałem** sięgającym ze wszystkich stron całkowicie do ziemi (potrzebna na główne rekwizyty programu);
  - **Podium** sportowe lub krzesła, które można wykorzystać do tego celu;
  - Kilka **stolików** lub ławek szkolnych do zaplecza technicznego programu.
- ◆ Ze względu na bardzo intensywny charakter pracy trenerów prosimy, o ile jest to możliwe, o zapewnienie możliwości skorzystania z kawy/herbaty i wody mineralnej.
- ◆ Pomiedzy mityngiem dla młodzieży, radą pedagogiczną i spotkaniem dla rodziców konieczne są odpowiednie przerwy (po warsztatach dla młodzieży nie mniej niż 60 min, między radą a rodzicami nie mniej niż 15-30 min).

- ◆ Najwygodniej jest, jeśli wszystkie spotkania odbywają się w tej samej sali. Nie wymaga to przenoszenia sprzętu do prezentacji, nagłośnienia, itp.

Informacje dotyczące uczestników:

- ◆ Zachęcamy, aby uczniowie po programie nie mieli już lekcji. Udział w warsztatach jest wymagający oraz mocno angażujący, dla niektórych ze względu na treści może być mocno poruszający. Jeśli jednak nie ma takiej możliwości to prosimy aby na pozostałych lekcjach nie były realizowane sprawdziany i odpytywania na ocenę.

Współpraca z nauczycielami:

- ◆ Obecność nauczycieli jest niezbędna – nauczyciele poszczególnych klas są odpowiedzialni za obecność uczniów do końca programu (szczególnie potrzebne jest dopilnowanie punktualności i pełnej frekwencji po powrocie z przerw). Przydatne jest także zapowiedziane wcześniej sprawdzenie list poszczególnych klas po zakończeniu warsztatów. Trenerzy programu starają się skutecznie panować nad grupą młodzieży. Wiadomo jednak z praktyki, że skuteczność programu w istotnej części zależy od dobrej współpracy z nauczycielami i ich pomocy w sprawnym przyprowadzeniu młodzieży na program i sprawnym przywołaniu po przerwie w programie. Wszyscy nauczyciele uczący klasy powinni przebywać w sali z młodzieżą i siedzieć w miejscach „strategicznych” – przy swoich klasach, a nie np. z przodu czy całkiem z tyłu, co uniemożliwia dyskretną pomoc dyscyplinarną, o ile będzie potrzebna.
- ◆ W czasie pierwszego dnia prowadzący zachęcają młodzież do udziału w „Festiwalu Twórczości”, który odbywa się w trakcie drugiego dnia. Ochotnicy mogą przygotować różne prace np. wiersze, piosenki, plakaty, obrazy, tłumaczenia tekstów o treściach wzmacniających profilaktyczny przekaz programu, itp., które są prezentowane na „Festiwalu”. Zakres tematyczny twórczości, propozycje form trenerzy podają młodzieży w trakcie programu oraz zainteresowanym w postaci przygotowanych ulotek. Dla powodzenia „Festiwalu Twórczości” bardzo ważne jest wsparcie nauczycieli przedmiotowych. Trenerzy informują uczniów, że osoby, które włożą wysiłek, przygotowują coś na festiwal i ich praca zostanie zakwalifikowana do zaprezentowania, otrzymają piątkę z przedmiotu, jakiego dotyczy ich praca. Ważne, by oceniać bardziej zaangażowanie niż tylko jakość pracy, chociaż oczywiście do nauczyciela należy decyzja czy będzie to ocena z aktywności czy merytoryczna. Z punktu widzenia profilaktyki warto, aby zwłaszcza uczniowie problemowi mogli być docenieni za swoje zaangażowanie. Zwracamy się z prośbą do nauczycieli, aby wspierali i zachęcali uczniów do udziału w festiwalu (np. osoby z kółek teatralnych, grające na instrumentach, itp.).

Dziękujemy za chęć współpracy i wspólny wysiłek włożony w przygotowanie przedsięwzięcia, jakim jest realizacja programu w Państwa szkole.

Zespół trenerów programu Archipelag Skarbów®.

Ankieta dla pedagoga przed realizacją programu

W celu przygotowania realizacji i możliwie jak najlepsze zadbanie o wszystkich uczestników programu prosimy szkołę o przygotowanie w oparciu o posiadaną wiedzę oraz pełną dobrowolność anonimowej ankiety.

Poniższe pytania w formie osobnej ankiety są wysyłane do szkoły bezpośrednio przed realizacją programu drogą mailową i w ten sam sposób wypełniona ankieta jest odsyłana do trenerów.

1. Czy na programie będą klasy integracyjne? Jeśli tak, proszę podać rodzaje niepełnosprawności uczniów.
2. Czy na programie będą dzieci z domu dziecka?
3. Czy w ostatnim czasie zdarzyły się szczególnie przypadki przemocy w szkole lub poza szkołą, dotyczące uczniów lub ich najbliższych (ciężkie pobicie/ próba gwałtu/ gwałt), jeśli istnieje taka wiedza na ten temat? Proszę krótko opisać sytuację.
4. Czy wśród uczniów zdarzyły się próby samobójcze?
5. Czy któryś z uczniów jest w trakcie terapii uzależnień?
6. Czy któryś z uczniów znajduje się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej?
7. Czy w bieżącym roku szkolnym były prowadzone inne programy profilaktyczne? Jeśli tak, to jakie?
8. Czy w szkole działa wolontariat? Jaki? Co uczniowie robią, jak wielu spośród uczestników programu jest w ten wolontariat zaangażowanych?
9. Czy w grupie objętej programem będą osoby mające jakieś szczególne pasje? (trenujące jakiś sport, mające pasję artystyczną, ćwiczące się w jakimś rzemiośle, itp.) Czy są wśród nich osoby lub grupy (np. drużyna sportowa), które mają szczególne osiągnięcia? Jakie?
10. Z jakiego środowiska pochodzą uczniowie (bezrobocie wśród rodziców, młodzież wiejska lub wiejska, przewaga rodziców o poglądach konserwatywnych, katolickich lub liberalnych obyczajowo)?
11. Czy w szkole uczą się dzieci osób znanych na skalę ogólnopolską, obecnych w mediach, pełniących funkcje publiczne? (ponieważ o takich osobach mówi się w mediach – czasem w kontekście sensacji - trenerzy muszą o nich wiedzieć, by uniknąć sytuacji raniących dzieci takiej osoby)
12. Czy w programie będą brali udział uczniowie, którzy już uczestniczyli w realizacji Archipelagu Skarbów®?
13. Czy wydarzyło się w szkole coś szczególnego, co nie zostało ujęte w w/w punktach, a mogłoby mieć wpływ na odbiór programu przez młodzież?